

Inštitút pre výskum
práce a rodiny

Daniel Škobla

**Služby starostlivosti pre deti do troch rokov veku dieťaťa
v kontexte zvýšenia dostupnosti služieb
zameraných na podporu
zosúladovania rodinného a pracovného života**

Bratislava, jún 2024

Služby starostlivosti pre deti do troch rokov veku dieťaťa v kontexte
zvýšenia dostupnosti služieb zameraných na podporu zosúladovania
rodinného a pracovného života

Bratislava, jún 2024

Výskumná úloha

Analýza zosúlad'ovania rodinného a pracovného života v nadväznosti na nedostatočné služby starostlivosti pre deti do troch rokov veku dieťaťa

Názov výstupu

Služby starostlivosti pre deti do troch rokov veku dieťaťa v kontexte zvýšenia dostupnosti služieb zameraných na podporu zosúlad'ovania rodinného a pracovného života

Autor

Ing. Mgr. Daniel Škobla, PhD.

Forma archivácie

Printová, elektronická

Uloženie výstupu

Inštitút pre výskum práce a rodiny, Špitálska 25, 27, 812 41 Bratislava

Ilustračné foto na obálke: Rhoda Alex, unsplash.com

Autor správy ďakuje za konzultácie a pomoc tak pri dizajnovaní celého výskumu, ako aj pri príprave dotazníka, Mgr. Jarmile Filadelfiovej, PhD.

Obsah

Úvod.....	4
Kontext poskytovania starostlivosti.....	5
Typológia	5
Finančná dostupnosť v krajinách EÚ.....	8
Zariadenia starostlivosti o deti do troch rokov veku dieťaťa na Slovensku	8
Výsledky z výskumnej sondy	9
Kapacity zariadení	10
Otázka rozširovania kapacít vlastných zariadení.....	11
Aký je dopyt po službách v rámci regiónu	13
Charakteristika klientov zariadení	14
Bariéry vyššieho dopytu zo strany klientov.....	15
Ďalšie okruhy problémov.....	16
Jasle verzus materské školy	17
Starostlivosť verzus edukačná činnosť	18
Financovanie detských jasíel'.....	19
Kvalifikácia a odbornosť personálu.....	20
Záver	22
Odkazy	25

Úvod

Predkladaná správa je analytická sonda do fungovania zariadení starostlivosti o deti do troch rokov veku dieťaťa a náčrt ich dostupnosti a kapacít. Správa je metodologicky založená na prieskume medzi poskytovateľmi služieb a všíma si najmä podmienky poskytovania služieb (detských jasíel) s dôrazom na vnímanie dostatočnosti/nedostatočnosti kapacít a záujmu o tieto služby, vrátane možností rozširovania kapacít. Správa sa snaží identifikovať hlavné bariéry zo strany tak rodičov ako aj prevádzkovateľov zariadení pre rozširovanie týchto služieb, a upozorní na možnosti/potrebu zabezpečenia finančnej udržateľnosti týchto služieb.

V prvej časti správy je načrtnutá problematika poskytovania služieb starostlivosti o deti do 3 rokov v komparatívnej perspektíve medzi krajinami EÚ. Táto časť vychádza z dostupnej literatúry, najmä správ agentúry EUROFUND a nezávislej skupiny expertov Európskej komisie. V druhej časti správy popisujeme výsledky dotazníkového prieskumu medzi registrovanými prevádzkovateľmi zariadení starostlivosti o deti do troch rokov. V tretej záverečnej časti stručne sumarizujeme základné problémové okruhy, ktoré je potrebné diskutovať a riešiť s cieľom zvýšenej podpory verejných politík a zariadení starostlivosti o deti tohto druhu.

Správa nadväzuje na plnenie strednodobého cieľa Národnej stratégie rozvoja koordinovaných služieb včasnej intervencie a ranej starostlivosti 2022 – 2030: Zvýšenie dostupnosti a udržateľnosti služieb zameraných na podporu zosúladovania rodinného a pracovného života.

Kontext poskytovania starostlivosti

V posledných desaťročiach sa služby ranej starostlivosti o deti stali predmetom širšieho záujmu verejnosti. Cenovo dostupné a kvalitné služby starostlivosti môžu napomôcť zosúladiť pracovného a rodinného života a tým podporiť participáciu rodičov na trhu práce a rodovú rovnosť. Zariadenia starostlivosti o deti môžu tiež poskytovať relevantnú odpoveď na klesajúcu mieru pôrodnosti tým, že znižujú finančné a sociálne náklady spojené s narodením dieťaťa najmä čo sa týka zamestnávania rodičov a ich kariérnych príležitostí. Vnímané cez prizmu dieťaťa rozvoj služieb starostlivosti o deti prispieva ku komplexnému rozvoju, socializácii a integrácii dieťaťa.

Význam poskytovania služieb starostlivosti o deti je zdôrazňovaný aj na úrovni EÚ. Argumenty v prospech služieb starostlivosti o deti sú všeobecne akceptované a väčšina európskych krajín prijíma opatrenia na zabezpečenie kvalitných služieb starostlivosti o deti. Mnohé z členských štátov, vrátane Slovenska, ešte zďaleka nedosiahlo dostatočnú úroveň starostlivosti o deti. Prekážky sú viaceré - inštitucionálne, ekonomické ale aj ideologické či hodnotové.

Jedna zo skupín problémov sa týka toho, že ciele verejných politík v oblasti, na jednej strane pôrodnosti, sociálnej integrácie dieťaťa a rodovej rovnosti, a na druhej strane v oblasti participácie na trhu práce, nie sú vždy jednoducho zlučiteľné. Napríklad ciele v oblasti rozvoja detí alebo ambícia znížiť chudobu detí sa môžu premietnuť tak do opatrení zameraných na zlepšenie služieb starostlivosti o deti, ako aj do opatrení, ktoré uprednostňuje predĺženie rodičovskej dovolenky alebo zvýšenie rodičovských príspevkov na starostlivosť o deti. Paradoxne ale zvýšenie štátnych dávok následne môže znížiť dopyt po službách starostlivosti o deti. Dlhá rodičovská dovolenka alebo dlhé obdobie poberanie rôznych rodinných príspevkov tiež môže viesť k nerovnostiam v štruktúre na trhu práce medzi mužmi a ženami.

Rodičia, v rôznych kultúrach Európy sa tiež môžu líšiť vo svojich hodnotových preferenciách, pokiaľ ide o predstavy, ako zabezpečiť ranú starostlivosť o dieťa, čo môže tiež limitovať rozvoj služieb starostlivosti o deti v niektorých krajinách. Preto, výsledkom verejných politík v tejto oblasti môže byť komplikovaný mix finančných príspevkov a služieb, ktoré nemusia byť nevyhnutne veľmi koherentné alebo nemusia priamočiaro podporovať zosúladiť pracovného a rodinného života a rodovú rovnosť.

Typológia

Veľká časť európskej rôznorodosti čo sa týka služieb starostlivosti o deti, vyplýva z rôznych ideologických tradícií, pokiaľ ide o úlohu sociálneho štátu, ktorá ovplyvňuje účasť žien na trhu práce (Esping-Andersen, 1990 a 1999; Korpi, 2000; Kamerman, 2003). Na pochopenie týchto rôznych tradícií v kontexte sociálnej politiky existuje množstvo literatúry, ktorá poskytuje aj

typológie špecificky popisujúce zoskupovanie rôznych typov režimov rodinnej politiky (Eurofound, 2014).¹

Každá krajina má svoju vlastnú jedinečnú konšteláciu inštitúcií starostlivosti o deti, ktorá pozostáva zo služieb a zariadení ako sú centrá dennej starostlivosti, materské školy, rodinné zariadenia starostlivosti, opatrovatelky detí, domáce predškolské vzdelávacie systémy a podobne. Niektoré krajiny, ako napríklad škandinávске krajiny, majú dobre rozvinutý systém rodičovskej dovolenky a cenovo dostupné a kvalitné zariadenia starostlivosti o deti. V iných západných krajinách môže byť úroveň služieb pomerne nízka, a rodičia sa preto spoliehajú na neformálne riešenia. Verejné politiky v oblasti služieb starostlivosti o deti môžu byť ovplyvňované viacerými faktormi, a konkrétna kombinácia cieľov politik má dôležitý priemet na opatrenia v súvislosti s dostupnosťou služieb starostlivosti. V skutočnosti pomerne veľa členských krajín EÚ zažilo v deväťdesiatych rokoch jednoznačne klesajúcu tendenciu, pokiaľ ide o zariadenia rannej starostlivosti o deti. Týka sa to najmä post-socialistických krajín ako sú Maďarsko, Slovensko, Česká republika, Poľsko, Bulharsko a Rumunsko.

V niektorých z týchto krajín sa však ekonomické a sociálne podmienky pre služby starostlivosti o deti v posledných rokoch zlepšujú, v niektorých však pretrvávajú nedostatok čiastočne z ideologických dôvodov a čiastočne z dôvodu nedostatku finančných prostriedkov.

Pozitívne tendencie sú viditeľné napr. Maďarsku ale aj na Slovensku. Po období, v ktorom boli sociálne služby odsúvané na „druhú koľaj“ z hľadiska politických priorít a služby starostlivosti od deti do troch rokov veku dieťaťa sa inštitucionálne sa ocitli v kompetenčnom vákuu sa prejavuje snaha zlepšiť ich dostupnosť a kvalitu, najmä v súvislosti so zosúladovaním rodinného a pracovného života v systéme sociálnych služieb. Strategické dokumenty a akčné plány v Maďarsku aj na Slovensku odrážajú zmenu priorít vrátane váhy, ktorá je pripisovaná rozvoju detí v ranom veku a ustanoveniam o starostlivosti o deti tak z marginalizovaných skupín populácie ako aj zo stredostavovského prostredia.

V Českej republike sa ako jedna z príčinou nedostatku služieb starostlivosti o deti do 3 rokov uvádza medzi populáciou prevládajúce presvedčenie, že táto starostlivosť by mala byť v ideálnom prípade poskytovaná matkou. Poľsku v poslednom desaťročí začalo presadzovať verejné politiky tak komunitnej starostlivosti o malé deti ako aj vzdelávanie detí na predškolskej úrovni. V Bulharsku signifikantne limituje rozvoj verejných služieb starostlivosti fakt, že dlhodobo pred prechodom na trhové hospodárstvo štát, za sociálne služby boli zodpovední predovšetkým veľké štátne podniky ako zamestnávateľia. Pritom dnes ochota a možnosti súkromných firiem udržiavať a rozvíjať sociálne služby starostlivosti o malé deti sú veľmi limitované. Aj v iných post-socialistických krajinách EÚ je politika v oblasti poskytovania služieb starostlivosti o deti pomerne nepresvedčivá. Výrazný pokles pôrodnosti, relatívne nízke mzdy a vysoké ceny služieb spoločne s ideologickými dôvodmi (posilnenie úlohy ženy ako matky a opatrovatelky a predstava, že dieťa má stráviť ranné detstvo s matkou), prispievajú k nízkemu dopytu a ponuke služieb starostlivosti o deti.

¹ Vypracované na základe European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Early childhood care: Accessibility and quality of services, 2015.

Zdá sa však, že v súčasnosti v post-socialistických krajinách hlavnou prekážkou rozvoja služieb starostlivosti o dieťa preto nie je nedostatok politického konsenzu ale obmedzené finančné zdroje. Európske fondy, najmä Európsky sociálny fond (ESF) sa ukázal ako cenný zdroj financovania rozvoja programov starostlivosti. Ale zlá východisková situácia však ukazuje, že je potrebné tieto európske zdroje doplniť aj prostriedkami z národných rozpočtov. Vo väčšine krajín sú povinnosti v oblasti financovania rozdelené medzi rodiny, štátnu správu a samosprávu.

Vychádzajúc z typológií sociálneho štátu, nadácia Eurofound analyzovala národné rodinné politiky a zaradila každý členský štát EÚ do jednej zo štyroch skupín na škále od najflexibilnejších rodinných politík po najtradičnejšie rodinné politiky. Prístup Eurofoundu hodnotí krajiny podľa toho, do akej miery politiky umožňujú odklon od tradičného modelu muža žiteľa a rodiny smerom k flexibilnejším modelom. Krajiny, ktoré vykazujú priaznivú situáciu, pokiaľ ide o zamestnanosť žien, vyššiu mieru aktívnej účasti verejného sektora na starostlivosti o deti a veľkorysú politiku rodičovskej dovolenky, sa považujú za najflexibilnejšie, zatiaľ čo najtradičnejšie krajiny sa nachádzajú na opačnom konci spektra.

Eurofound teda hodnotil rozdiely medzi jednotlivými krajinami v politikách dovolenky, rodinných príspevkoch a prioritách v oblasti rovnováhy medzi pracovným a súkromným životom, vrátane dostupnosti starostlivosti o deti. Do hodnotenia boli zahrnuté aj štatistické údaje na makroúrovni vrátane zamestnanosti žien, podielu detí mladších ako tri roky registrovaných v rámci formálnej starostlivosti o deti, a podobne.

Typológia rôznych prístupov k službám starostlivosti o deti by sa dala zhrnúť takto:

A: Krajiny strednej Európy, medzi ktoré patrí aj Slovensko využívajú **prístup A**, ktorý sa vyznačuje silnou štátnou podporou rodičovskej dovolenky, ale slabou podporou služieb pre deti do troch rokov.

B: Krajiny s **prístupom B** uplatňujú model liberálnej ekonomiky, to znamená slabú podporu rodičovskej dovolenky s miernou až strednou štátnou podporou služieb starostlivosti o deti. V EÚ sa týmto prístupom riadi len Írsko a Spojené kráľovstvo. Patria tiež k veľmi malému počtu členských štátov EÚ, v ktorých neexistuje žiadne verejné poskytovanie predškolskej starostlivosti. V Írsku to platí pre deti mladšie aj staršie ako päť rokov, zatiaľ čo v Spojenom kráľovstve sa to týka len detí mladších ako tri roky.

C: Krajiny kontinentálnej západnej Európy typologicky patria do **prístupu C**. V týchto krajinách existuje skôr mierna štátna podpora rodičovskej dovolenky a mierna podpora poskytovania služieb pre deti mladšie ako tri roky.

D: A napokon **prístup D** aplikujú severské krajiny. Ten sa vyznačuje silnou štátnou podporou rodičov ale aj dobre rozvinutými službami pre deti do troch rokov.

Finančná dostupnosť v krajinách EÚ

Podľa správy Expertnej skupiny Európskej komisie pre rodové otázky a otázky zamestnanosti (EGGE)² vo väčšine krajín EÚ náklady na zariadenie starostlivosti o deti sú závislé od príjmu rodičov, ale spôsob akým sa regulujú poplatky za tieto služby sa líšia.

Severské krajiny stanovujú legislatívne maximálnu výšku poplatku za starostlivosť o dieťa. V Dánsku napríklad rodičia platia maximálne 25 % nákladov na deti v predškolskom veku a 33 % za školopovinné deti. V niektorých iných krajinách, napríklad v Taliansku alebo vo Fínsku, môžu nízkopríjmové skupiny obyvateľstva využívať starostlivosť o deti bezplatne. V krajinách, ako je napríklad Nemecko nízkopríjmové rodiny platia relatívne viac ako skupiny so strednými a vysokými príjmami. V Spojenom kráľovstve osoby v najnižšom príjmovom kvintile mieniajú 20 % svojho príjmu na starostlivosť o deti v porovnaní s v porovnaní s 8 % v prípade rodín v najvyššom príjmovom kvintile. Starostlivosť o deti sa všeobecne považuje za drahú aj v Rakúsku a Španielsku.

V niektorých krajinách sú verejné zariadenia starostlivosti o deti relatívne dostupné, ale súkromná starostlivosť o deti je drahá (napr. Cyprus, Grécko, Maďarsko, Litva, Poľsko, Estónsko a Slovensko). Okrem toho môže byť systém financovania pre určité skupiny nevýhodný. V Dánsku sú napríklad platby za starostlivosť o deti vysoké pre pracujúce rodiny s dvojitým príjmom, ktoré v priemere majú rodinný príjem nad hranicou príjmu pre znížené poplatky za starostlivosť o deti.

Zariadenia starostlivosti o deti do troch rokov veku dieťaťa na Slovensku

Na Slovensku historicky zaužívaný pojem *detské jasle* bol v novelizovanom zákone č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách zmenený v § 32b na „Zariadenie starostlivosti o deti do troch rokov veku dieťaťa“. V podmienkach pre opatrovateľov detí do troch rokov v § 32a sa uvádza „Služba na podporu zosúladzovania rodinného života a pracovného života.“

Detské jasle majú na Slovensku dlhoročnú tradíciu, rozvíjali sa najmä v podmienkach tzv. socializmu v 50. – 80. rokoch minulého storočia. Rezortne detské jasle prináležali pod gesciu Ministerstva zdravotníctva a personál jasiel tvorili školené zdravotníčky, tzv. detské sestry. V deväťdesiatych rokoch minulého storočia dlhoročne prevádzkovaná vybudovaná sieť detských jasí bola zo zdravotníckeho systému vyňatá. Nebola síce zrušená, ale prešla do pôsobnosti miest a obcí a detské jasle tak neboli zaradené pod pôsobnosť žiadneho rezortu a ocitli sa tak v určitom kompetenčnom vákuu. Veľké množstvo týchto zariadení zaniklo. Napriek demografickým zmenám, poklesu pôrodnosti má v posledných rokoch dopyt po tomto druhu starostlivosti rastúcu tendenciu, čo je spôsobené aj štrukturálnymi zmenami na trhu práce.

² Vypracované na základe European Commission's Expert Group on Gender and Employment Issues (EGGE). The provision of childcare services A comparative review of 30 European countries, 2009. https://eurogender.eige.europa.eu/system/files/the_provision_childcare_services.pdf

Okrem detských jasíel starostlivosť o deti do troch rokov je na Slovensku poskytovaná aj v materských školách, pričom práve MŠ absorbujú väčšiu časť detí tejto vekovej kohorty, ktorých rodičia vyhľadávajú takúto službu. V rámci služby na podporu zosúladovania rodinného života a pracovného života je možné poskytovať starostlivosť o dieťa aj v detskej skupine. Starostlivosť v detskej skupine poskytuje výlučne fyzická osoba ako sústavnú činnosť prevádzkovanú samostatne, vo vlastnom mene a na vlastnú zodpovednosť, a to na základe vzniku oprávnenia zápisom do registra sociálnych služieb. Táto forma starostlivosti sa poskytuje v malom kolektíve detí, najviac štyrom deťom a v domácom prostredí.

V rámci tejto výskumnej sondy sme sa zamerali iba na výskum medzi registrovanými zariadeniami starostlivosti o deti do 3 rokov, teda medzi prevádzkovateľmi detských jasíel.

Výsledky z výskumnej sondy

Metodológia, ktorá bola použitá v tejto analytickej sonde bola založená tak na dotazníku v online prostredí, medzi registrovanými poskytovateľmi služieb starostlivosti do 3 rokov veku dieťaťa ako aj doplnujúcimi rozhovormi s odborníkmi/odborníčkami v tejto oblasti. Dotazník bol distribuovaný v online prostredí všetkým registrovaným poskytovateľom. Obsahoval skupiny otázok, ktoré sa týkali tak zariadení, sami ktoré prevádzkujú ako aj odborných názorov a komentárov na túto problematiku, najmä na dostupnosť, ponuku a dopyt po týchto službách.

Na dotazník odpovedalo 106 respondentov/respondentiek, poskytovateľov služieb, zo všetkých krajov Slovenska. Percentuálny podiel odpovedí bol Banskobystrický kraj 13,2 %, Bratislavský kraj 21,7 %, Trenčiansky kraj 6,6 %, Trnavský kraj 10,4 %, Žilinský kraj 10,4 %, Prešovský kraj 4,7 %, Košický kraj 16 %. To znamená, že sme získali štatisticky pomerne vyvážené zastúpenie respondentov zo všetkých krajov Slovenska.

Čo sa týka bližšej charakteristiky miesta, v ktorom boli lokalizovaní respondenti a zariadenie, ktoré prevádzkujú, prevažovali okresné mestá (34,9 %); na druhom mieste nasledovali menšie mestá (30,2 %); na treťom mieste krajské mestá (24,5 %); na štvrtom mieste vidiecke sídla nad 1000 obyvateľov (8,5 %); na poslednom mieste boli menšie vidiecke sídla pod 1000 obyvateľov (1,9%).

Z hľadiska identity prevádzkovateľa nadpolovičnú väčšinu zariadení predstavovali neverejný poskytovateľ (63,2 %); obec alebo mesto 19,8 %; zriadený alebo založený obcou či mestom 14,2 %. V rámci kategórie neverejný poskytovateľ niektorí respondenti uvádzali aj svoju podrobnejšiu charakteristiku napr. „zriadené cirkvou“ či „zariadenie zriadené mimovládnu organizáciou“. Napriek tomu, že vyššie územné celky (VÚC) nemajú priamu zodpovednosť za zriaďovanie a prevádzkovanie detských jasíel (ale môžu mať úlohy v oblasti koordinácie a podpory sociálnych služieb) niekoľko (2,8 %) respondentov (nesprávne) uviedlo, že ich zariadenie je zriadené alebo založené vyšším územným celkom.

Kapacity zariadení

Primárne nás zaujímalo ako respondenti/respondentky vnímajú kapacity svojich zariadení v kontexte dopytu a potreby služieb, ktoré poskytujú. Väčšina respondentov (65,1 %) **hodnotila kapacity svojich zariadení ako postačujúce**, vo vzťahu k dopytu po službách detských jasíel'. Iba 25,5 % respondentov/respondentiek indikovalo, že záujem o služby je vyšší ako kapacity. Zvyšných 9,4 % uviedlo inú odpoveď.

V súhrne až 60,4 % respondentov/respondentiek indikovalo, že **nemuselo odmietnuť žiadateľov** z kapacitných dôvodov. Najvyšší individuálny počet odmietnutých žiadostí (20 žiadostí) bol v zariadení, ktoré je lokalizované v okresnom meste v Trenčianskom kraji; druhý respektíve tretí najvyšší počet odmietnutých žiadostí bol v zariadeniach (19 žiadostí, respektíve 16 žiadostí), ktoré sú lokalizované v Bratislavskom kraji.

Zaujímavý fenomén je to, že respondenti/respondentky upozorňovali na to, že otázka kapacít je premenlivá, pričom dopyt ovplyvňujú aj sezónne faktory. Príkladom sú nasledujúce odpovede na otázku, či sú kapacity zariadení, ktoré sami prevádzkujú dostatočné alebo nedostatočné:

„Je to ako na hojdačke.“

„Ako kedy, väčšinou je postačujúca.“

„Posledné dva roky sme sa stretali s tým, že vysoký dopyt o naše služby je vždy začiatkom nového kalendárneho roka, kedy kapacita zariadenia nie je postačujúca a sme tak nútení odmietnuť niekoľko žiadateľov. Zvyčajne od január do konca augusta je kapacita nášho zariadenia naplnená a kapacita nie je postačujúca.“

„Áno záujem prevyšuje kapacity, ale iba vo vekovom rozpätí od 2 rokov do 3 rokov.“

Viacerí respondenti/respondentky uviedli, že v minulosti prispôbovali svoju kapacitu dopytu, prípadne práve začínajú prevádzku, a hodnotili svoju súčasnú kapacitnú situáciu ako dostatočnú:

„Kapacitu sme rozširovali vzhľadom na veľký záujem a v súčasnosti máme tri triedy.“

„Začínáme prevádzku a preto sa jasle obsadzujú postupne.“

„Jasle fungujú iba mesiac, preto ich ešte nemáme plne obsadené“.

„Niekedy prevyšuje, ale nakoniec sa snažíme vybaviť všetky žiadosti. Máme aj súkromné jasle a tým sa záujem vyrieši.“

Niektorí respondenti/respondentky upozorňovali na fenomén ekonomickej výkonnosti regiónu, ktorý priamo ovplyvňuje dopyt po týchto zariadeniach. Napríklad uviedli:

„Od roku 2021 je tu vysoká nezamestnanosť, čiže máme málo detičiek.“

Pre zaujímavosť je potrebné uviesť, že priemerný počet detí v zariadeniach, tak ako odpovedali respondenti bol 16,5 dieťaťa.³ Je však možné, že táto otázka bola porozumená rôzne, keďže počet detí v zariadení sa denne mení, t. j. definovanie „v súčasnosti“ môže znamenať počet prijímateľov tejto sociálnej služby, t. j. podpísaných zmlúv v danom období. Ale môže to znamenať aj aktuálne „práve dnes“ počet detí v zariadení, tých ktoré sú reálne v danom období prítomné.

Otázka rozširovania kapacít vlastných zariadení

V súvislosti s kapacitami zariadení je jednou z kľúčových otázok predstavy prevádzkovateľov o tom, aké sú ich plány do budúcnosti a či kapacity rozširovať či nerozširovať.

Až 69,8 % respondentov/respondentiek odpovedalo, že sa nechystá rozširovať svoje kapacity. Iba 6,6 % jednoznačne odpovedalo, že kapacity plánuje rozširovať. Zvyšných 18,8 % respondentov nevedelo posúdiť túto otázku.

Medzi iné odpovede patrili detailnejšie komentáre, ktoré upozorňovali na legislatívne limity rozširovania kapacít, najmä to, že v zariadení starostlivosti o deti do troch rokov veku dieťaťa možno poskytovať starostlivosť pre najviac o 12 detí v jednej dennej miestnosti. Zákon umožňuje počet detí však zvýšiť najviac o tri deti, za podmienok ak sa v dennej miestnosti alebo v priestoroch spálne neposkytuje starostlivosť o dieťa do jedného roku veku. Využitím tohto zákonného ustanovenia je teda možné poskytovať starostlivosť až 15 deťom.

Niektorí respondenti/respondentky indikovali, že sú to hlavne priestorové limity, v nadväznosti na zákonné ustanovenia prevádzkovania detských jasíel, ktoré bránia rozširovaniu kapacít a napríklad uviedli:

„Priestory to už neumožnia zvyšovanie kapacít, ani zákon, máme tri triedy.“

„Bohužiaľ nie, aj keď máme veľké priestory, a tri triedy, viac sa to už nedá, zákon má svoje pravidlá, ako veľký je priestor, toľko môže byť detí...“

Niektorí prevádzkovatelia zariadení, si však vedeli predstaviť rámce a podmienky, ktoré keby boli splnené, by mohli umožniť rozšírenie súčasných kapacít. Vyhláška Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky č. 527/2007 Z. z. o podrobnostiach o požiadavkách na zariadenia pre deti a mládež podrobne upravuje požiadavky na priestory pre deti. Podľa tejto vyhlášky v prevádzkarni pre starostlivosť o deti predškolského veku musí byť na jedno dieťa najmenej 4 m² plochy dennej

³ Odpoveď na otázku Koľko máte v súčasnosti detí vo vašom zariadení?

miestnosti, ktorá plní funkciu herne a spálne, a ak je spálňa stavebne oddelená, najmenej 3 m² plochy herne. Podľa názoru respondentov, sú však tieto požiadavky zbytočne vysoké, keďže v jasliach sú aj deti, ktoré ešte samé nechodia, ako bolo uvedené:

„Požiadavka na metre štvorcové na dieťa je zbytočne vysoká, keďže počíta zapísané deti a nie reálne chodiace.“

Objavovala sa aj výzva na väčšiu flexibilitu usmernení a predpisov, čo sa týka napĺňania a presahovania limitov:

„Kapacity zbytočne ostávajú prázdne v dňoch keď deti chýbajú. Takmer vždy sú pri súčasnej požiadavke kapacity nenaplnené, v priemere vždy niekto chýba. Počas krízovej situácie s ukrajinskými utečencami bolo povolené 10% presiahnutie kapacity, čo by malo byť štandardné, nerobilo to žiaden problém, mohlo by to byť aj viac.“

Niektorí prevádzkovatelia sú povinný udržiavať kapacitné podmienky v rámci záväzkov, ktoré si stanovili pokiaľ čerpali financie z nejakého rozvojového projektu. Tieto záväzky je potrebné dodržať počas trvania projektu, po jeho ukončení je ich však možné zmeniť. Respondent sa vyjadril nasledovne:

„Po ukončení projektu, ktorý nás zaväzuje udržať kapacitu 20 detí budeme vedieť rozšíriť kapacitu na 24 detí, túto kapacitu nám schválil RÚVZ.“

Medzi ďalšie podmienky, za ktorých by si prevádzkovatelia vedeli predstaviť rozšírenie kapacít patrili:

- dostatok vhodných priestorov;
- potreba rekonštrukcie priestorov;
- dostatok finančných prostriedkov na budovanie nového zariadenia a podporu personálnych kapacít;
- finančná podpora zo strany štátu na prevádzku prostredníctvom normatívu na klienta;
- finančná podpora zo strany štátu na výstavbu nových priestorov;
- zákaz umiestňovania dvojročných detí do štátnych škôlok;
- väčší záujem zo strany rodičov;
- finančné prostriedky na nové zariadenie a podporu personálnych kapacít;
- záujem o jasle zo strany štátu;
- možnosť mať vyšší počet detí v denných miestnostiach v rámci zákona;
- dotácia na vytvorenie miesta alebo spoluúčasť ako pri MŠ.

S otázkou dopytu a rozširovania či nerozširovania kapacít súvisí aj to, aké si zariadenia stanovujú teritoriálne limity pre svojich klientov a či prijímajú deti aj mimo svojich spádových oblastí. Až

82,1 % zariadení sa vyjadrilo, že poskytuje svoje služby bez teritoriálneho obmedzenia, to znamená že prijíma detičky nielen zo svojej spádovej oblasti či obce, ale aj zo vzdialenejšieho okolia. Naopak, deti iba zo spádovej oblasti - čo predstavuje najužší teritoriálny záber - prijíma iba 9,4 % zariadení; deti iba z obce či mesta, v ktorom sú jasle lokalizované prijíma 8,5 %. Niektoré zariadenia, napriek tomu, že v princípe prijímajú bez teritoriálneho obmedzenia, sa však vyjadrili, že uprednostňujú trvalý pobyt rodičov v meste alebo výkon pracovnej činnosti zákonných zástupcov v meste, kde sú jasle lokalizované.

Aký je dopyt po službách v rámci regiónu

Podľa zistení sa takmer polovica respondentov/respondentiek (46,2 %) domnieva, že záujem o služby zariadení starostlivosti o deti do 3 rokov v regióne neprevyšuje aktuálne existujúce kapacity. Približne jedna tretina respondentov/respondentiek (28,3 %) nevie posúdiť či záujem prevyšuje alebo neprevyšuje existujúce kapacity služieb starostlivosti o dieťa do troch rokov v ich regióne. Iba 25,5 % respondentov si jednoznačne myslí, že záujem je vyšší ako ponuka.

Z odpovedí vyplýva aj to, že zatiaľ čo v bohatších a ekonomicky prosperujúcich regiónoch je dopyt po jasliach relatívne vyšší, v znevýhodnených okresoch je dopyt po týchto službách nižší. Súvisí to priamo s trhom práce, dostupnosťou voľných pracovných miest ale aj výškou miezd a disponibilných príjmov domácností.

Stáva sa, že matka prihlási dieťa do jasiel, ale dieťa nakoniec nenastúpi, pretože matka predpokladanú prácu nakoniec nedostala. Sú situácie, pri ktorých matka po krátkom čase zoberie dieťa z jasli, pretože o prácu prišla v skúšobnej dobe, alebo sa ruší jej pracovná pozícia. Ako uviedla respondentka:

„Veľmi veľa rodičov mi za posledných päť mesiacov so smútkom v očiach oznámili, že dieťa nenastúpi lebo matka nedostala sľúbenú prácu. Alebo mi oznámili, že dieťa nastúpi a o pár mesiacov maminka so slzami v očiach oznámi, že sa ruší jej pracovná pozícia.“

Dopyt po službách súvisí aj z výškou minimálnej mzdy, ktorá je popri rodičovskom príspevku relatívne nízka, a preto sa matke „neoplatí“ ísť do práce. Toto je vypuklý problém opäť najmä v znevýhodnených okresoch, kde sa často štandardné mzdy pohybujú na úrovni minimálnej mzdy. Ako uvádza respondentka:

„U nás v Bardejove nie je práca. Veľmi veľa rodičov mi za posledných 5 mesiacov so smútkom v očiach oznámili, že dieťa nenastúpi, lebo matka nedostala sľúbenú prácu. Alebo maminka nastúpi a o pár mesiacov mi so slzami v očiach oznámi, že sa ruší jej pracovná pozícia. Za posledných 5 mesiacov som vypisovala toľko prihlášok a odhlášok ako za desať rokov nie.“

Od lokality a regiónu, v ktorom zariadenie pôsobí, je závislá aj cena služby. Podľa názoru respondentov/respondentiek sa v Bratislavskom kraji poplatky za službu pohybujú na najvyššej úrovni. Napriek vyššej cene, je v bohatších regiónoch je dopyt po službách detských jasíeľ relatívne vyšší, pretože matky si často chcú udržať dobré zamestnanie a nemajú možnosť starať sa celodenne o dieťa, tak ho do jasíeľ umiestnia. Ako uviedla jedna respondentka:

„Matky si chcú udržať zamestnanie, domácnosti sú často zadlžené, majú hypotéky, ktoré treba splácať a aj ďalšie výdaje.“

Ďalším dôvodom relatívne vyššieho záujmu o jasle v prosperujúcejších regiónoch je to, že matky môžu prísť o pracovnú pozíciu, ktorú si dlhodobo budovali. Zaznamenali sme aj nasledujúci názor:

„Zamestnávateľia, pokiaľ sú spokojní so zamestnankyňami, matkami, vyvíjajú tlak, aby sa vrátili čo najskôr aj za predpokladu, že budú pracovať len na čiastočný úväzok, máme aj matky podnikateľky.“

Najmenšiu skupinu klientov (ktorá však existuje), ktorí vytvárajú dopyt po jasliach sú mamičky či otcovia, ktorí môžu zostať doma s dieťaťom do troch rokov, ale uvedomujú si potrebu dieťaťa socializovať ho a naučiť fungovať v kolektíve rovesníkov.

Charakteristika klientov zariadení

Zo sociálno-ekonomického hľadiska klienti/rodičia, ktorí majú záujem o služby jasíeľ sa dajú charakterizovať ako materiálne lepšie zabezpečení (54,7 %). Na rozdiel od toho, podiel klientov z nízkopříjmových domácností tvorí iba 3,8 %. Je potrebné povedať, že pomerne vysoký podiel respondentov (28,3 %) uviedol, že sociálnu situáciu svojich klientov nevie posúdiť. Zvyšok odpovedí (13,2 %) uvádzalo rôzne iné partikulárne situácie alebo vlastnými slovami popisovalo, ako vnímajú sociálne postavenie svojich klientov.

Záujem o služby starostlivosti o deti súvisí nielen so sociálnym a ekonomickým postavením rodičov ale aj z ich aktuálnou situáciou na trhu práce. Podľa výsledkov výskumu záujem o služby detských jasíeľ majú predovšetkým rodiny s oboma pracujúcimi rodičmi (89 % odpovedí); na druhom mieste sú matky s „dobrým“ zamestnaním (49,1 %); na treťom mieste sú ženy samoživiteľky či osamelí otcovia (29,2 %).⁴ Podľa viacerých názorov, viac ako celková materiálna situácia (sociálno-ekonomický status) domácnosti o dopyte po jasliach rozhoduje aktuálne postavenie na trhu práce či zamestnanecká situácia.

⁴ Pri tejto otázke mohli respondenti uviesť viac odpovedí, preto súčet odpovedí nedáva 100 %.

Život však prináša rôzne situácie. Stáva sa aj to, že zdravotne postihnuté dieťa má špeciálne potreby, a aj nízkopríjmové domácnosti nemajú iné východisko, iba ako zapísať dieťa do jasli. Ako uviedla jedna respondentka:

„Je to ťažko vyhodnotiť nakoľko medzi klientmi máme aj rodičov, ktorí majú dieťa ZŤP a navštevuje zariadenie bez ohľadu na výšku úhrady za službu.“

Iná respondentka uviedla, že záujem o služby, bez ohľadu na sociálno-ekonomické postavenie rodiny majú matky, ktoré čakajú druhé dieťa a vek prvého je menej ako dva roky.

„Ak mamička má dve dieťatá v rýchlo slede po sebe, tak uprednostní naše služby“.

Ďalší respondent uviedol, že motivácia lepšie postavených rodičov je často to, že jasle považujú za miesto, kde sa ich dieťa rozvíja, socializuje, učí a má vyplnený voľný čas.

„Berú jasle nie ako nutnosť, ale ako výsadu, ako bonus dieťaťu“.

Niektorí respondenti však nevedeli presnejšie charakterizovať svojich klientov z pohľadu ich sociálneho a ekonomického postavenia či statusu. Ako uviedli:

„Sú to ľudia s vyšším ale aj s nižším príjmom, to sa nedá jednoznačne určiť“.

„Nedá sa posúdiť, je to viac menej vyrovnané z každej oblasti.“

Bariéry vyššieho dopytu zo strany klientov

Podľa názoru respondentov/respondentiek najčastejšou prekážkou dopytu klientov po zariadení starostlivosti o dieťa do troch rokov je cenová dostupnosť služby. Myslí si to až 66 % respondentov/respondentiek⁵. Druhá najčastejšia uvádzaná bariéra sa vyskytovalo hodnotové nastavenie rodičov, v rámci ktorého sú rodičia presvedčení, že matka s dieťaťom by mala zostať doma počas prvých rokov života dieťaťa (29,2 %). Situáciu, keď je zariadenie geograficky vzdialené od domova a pre rodičov môže byť veľmi nepraktické dopravovať dieťa, označilo za bariéru vyššieho dopytu po iba službách 10,4 % respondentov.

Iné odpovede poukazovali na diskrepanciu medzi relatívne vysokou výškou rodičovského príspevku a nízkym príspevkom na starostlivosť o dieťa. Respondentka uviedla nasledovný príklad:

⁵ Pri tejto otázke mohli respondenti uviesť viac odpovedí, t. j. súčet nie je 100.

„Rodičia v súčasnosti nežiadajú o jasličkovský príspevok, ten je malý a keď by oň požiadali, vzali by im rodičovský príspevok, ktorý je vyšší a tak si ponechajú rodičovský a keďže obaja idú do práce, vždy je to pre nich lepšie.“

Iní respondenti poukazovali na relatívne vysoký rodičovský príspevok a možnosti jeho poberania pri domácej starostlivosti o dieťa:

„To že štát do troch rokov poskytuje matkám relatívne vysoký rodičovský príspevok a dáva im možnosť ostať zo zamestnania doma tri roky. Keby to tak nebolo máme omnoho viac klientov.“

„Aktuálne je vysoká výška rodičovského príspevku plus prídavkov, tak matky ostávajú väčšinou celé tri roky doma, kým bola výška rodičovského príspevku nižšia, záujem o jasle bol podstatne vyšší.“

„Jasli je dostatok nakoľko výška rodičovského príspevku u mnohých matiek je viac ako 75 % ich príjmu.“

Viacerí respondenti/respondentky uvádzali, že ako bariéru vyššieho dopytu o detské jasle vnímajú konkurenciu, ktorú jasliam prinášajú materské škôlky. Zaznamenali sme takéto odpovede:

„Štátne škôlky napriek tomu, že nespĺňajú kritériá aké musia spĺňať jasle, po rozšírení na základe dotácií z eurofondov, prijímajú aj deti mladšie ako tri roky, aby doplnili kapacitu. Tým, že sú štátom dotované a rodičom aj po umiestnení do MŠ zostáva rodičovský príspevok, jasle nie sú schopné ponúknuť podobnú nízku cenu a tým pádom im škôlky berú deti.“

„Je to tá finančná situácia, oveľa viac by chodilo detí, preto už dvojročné zapisu do MŠ a rodičia zároveň idú do práce, čo je na škodu, v MŠ je menej učiteliek na počet detí, ako je zákonom stanovené pre jasle a dvojročné deti potom v MŠ trpia.“

„V našom meste je veľa materských škôl, a preto aby naplnili svoje kapacity, berú mladšie deti ako tri roky do MŠ veľa krát aj hneď po dovŕšení druhého roku dieťaťa. A tomu my nevieme konkurovať lebo vek detí sa prekrýva. My sme do troch rokov a MŠ od dvoch rokov. Deti vo veku dvoch rokov nie sú vo väčšine na škôlku pripravené, majú plienky, dudle... V porovnaní s MŠ musíme plniť oveľa prísnejšie kritériá aj čo sa týka počet učiteliek, aj zariadenie, aj kapacita na triedu. Poplatky za službu v MŠ sú nízke oproti jasliam, takže rodič do troch rokov dieťaťa ešte aj ušetrí z rodičovského príspevku. Ale našťastie sú aj rodičia, ktorí vidia rozdiel, aj v starostlivosti aj v počte učiteliek.“

Ďalšie okruhy problémov

Ďalšie problémy, ktoré vystali z otvorených otázok v rámci dotazníkov a rozhovorov, by sa dali zoradiť do týchto okruhov:

- Detské jasle verzus materské školy,
- Starostlivosť o deti verzus edukačná činnosť,
- Kvalifikácia a odbornosť pracovníkov/pracovníčok,
- Financovanie detských jasíel.

Jasle verzus materské školy

Ukazuje sa však, že je vzniká určitý problém, ktorý spočíva v tom, že bežná prax je, že do materskej škôlky sa často prijímajú aj deti mladšie ako 3 roky. **To znamená, že pre tieto dva typy zariadení (pre detské jasle a materské školy) sa vek dieťaťa prekrýva a MŠ predstavujú pre detské jasle „nežiadúcu“ konkurenciu.**

Podľa administratívnych dát, ktoré máme k dispozícii, MŠ absorbujú podstatnú časť detí kohorty 0 - 3 roky, ktoré využívajú služby starostlivosti. Registrované zariadenia starostlivosti o deti do troch rokov veku dieťaťa poskytovali v roku 2020 starostlivosť 3 787 deťom⁶. Materské školy, poskytovali v roku 2023 (k 15.9. 2023) starostlivosť 8 785 deťom do troch rokov, z toho 7 055 detí bolo zapísaných v štátnych škôlkach.

Podmienky na prevádzkovanie detských jasí sú prísnejšie ako v prípade MŠ. Napríklad, povinnosti prevádzkovateľa, čo sa týka počtu detí. V zariadení starostlivosti o deti do troch rokov veku dieťaťa možno poskytovať starostlivosť pre najviac o 12 detí v jednej dennej miestnosti, ktorá spĺňa funkciu herne a spálne. To platí, aj ak je spálňa stavebne oddelená od herne a deti užívajú oba tieto priestory. Počet detí však možno zvýšiť najviac o tri deti, ak sa v dennej miestnosti alebo v priestoroch spálne a herne neposkytuje starostlivosť o dieťa do jedného roku veku. Využitím tohto zákonného ustanovenia je teda možné poskytovať v detských jasliach starostlivosť 15 deťom.

Prísne sú aj požiadavky na zamestnancov jasí, ktoré sa týkajú počtov pracovníkov, ako aj ich kvalifikácie. V jasliach prináleží jednému opatrovateľovi/opatrovateľke najviac päť detí. Najmenej 75 % zo všetkých zamestnancov jasí musia byť odborní zamestnanci. Za odborného zamestnanca sa považuje v prípade detských jasí najmä opatrovateľ detí. Opatrovateľ detí musí zároveň spĺňať podmienku úplného stredného odborného vzdelania získané v odbore vzdelávania s odborným zameraním aj na oblasť starostlivosti o dieťa alebo úplné stredné všeobecné vzdelanie alebo úplné stredné odborné vzdelanie a absolvovala akreditovaný kurz opatrovania detí najmenej v rozsahu 220 hodín.

⁶ Pozri aj Národná stratégia rozvoja koordinovaných služieb včasnej intervencie a ranej starostlivosti 2022-2030. MPSVR SR, 2022.

Požiadavky na personál materských škôl sú viac benevolentné, nie je potrebný taký vysoký počet personálu ako v jasliach. Toto je vnímané zo strany tých čo prevádzkujú jasle, ako určitá nespravodlivosť. Z tohto pohľadu sa respondentom/respondentkám zdá, že detské jasle sú posudzované prísnejšie ako MŠ. Jedna respondentka sa vyjadrila nasledovne:

„Je nelogické, že zariadenia starostlivosti musia splňať prísne podmienky pre prijatie dieťaťa do troch rokov, ale a materské škôlky z týchto podmienok nemusia splňať náročné podmienky a môžu prijať dieťa od dvoch rokov. Často vidíme to, že v škôlke je často dieťa, ktoré nemá ani dva roky, pričom škôlka nie je registrovaná ako sociálna služba a nemusí prejsť takým procesom, ako jasle.“

Stretli sme sa aj s názorom, aby sa zákonne neumožňovalo prijímať mladšie deti ako tri roky do materskej škôlky, pretože pre deti do 3 rokov sú určené jasle prípadne iná špecifická forma služieb starostlivosti. Respondentka uviedla:

„Bolo by rozumné, aby hranice veku detí sa neprekryvali pre jasle a pre MŠ, nielen pre dobro nás prevádzkovateľov jasiel, ale hlavne pre dobro detí“.

Respondenti/respondentky upozorňovali aj na diskrepancie v požiadavkách na počet personálu, pričom požiadavky na zariadenia starostlivosti do troch rokov vnímali ako nespravodlivo znevýhodnené. Zaznamenali sme nasledujúci názor:

„V jasliach je na päť detí jedna opatrovatelka, ale v prvej triede MŠ, kde sú prijaté aj deti mladšie ako 3 roky, je častokrát jedna učiteľka na desať aj viac detí.“

Na druhej strane, sa objavili aj názory, že v niektorých oblastiach, podmienky pre prevádzkovanie detských jasli, nie sú dostatočne upravené, čo sa týka najmä stravovania. Respondentka uviedla:

„Problém je aj to, že chýbajú normy na stravovanie pre detské jasle, a preto musíme vychádzať z noriem pre MŠ.“

Bolo by dobré preto zvážiť, či nepristúpiť k legislatívnej harmonizácii podmienok činnosti pre materské škôlky a detské jasle čo sa týka požiadaviek na veľkosť priestorov a počet detí. Bolo by dobré tiež uvažovať o zosúladení podmienok pre personál, čo sa týka kvalifikačných predpokladov.

Starostlivosť verus edukačná činnosť

Ďalší balík otázok, ktorý sa otvára v súvislosti so zariadeniami starostlivosti pre deti do 3 rokov je obsahová náplň/charakter ich činnosti. Vo všeobecnosti sa dá povedať, že slovenský vzdelávací systém nedáva dôraz na vzdelávanie u detí do troch rokov. V tejto vekovej skupine neexistujú oficiálne usmernenia a kurikulá v zmysle cieľeného rozvoja a prípravy na vzdelávanie. Nepriamo

to súvisí aj s inštitucionálnymi otázkami najmä tým, pod aký rezort by vlastne mali spadať detské jasle?

Niektoré detské jasle sú vyslovene zariadeniami starostlivosti o deti. Mnohé však realizujú aj edukačnú činnosť, tak aby boli deti pripravené na materskú školu. Ako uvádzajú respondenti/respondentky, veľkú časť dennej práce v jasliach tvorí osvojovanie si samoobslužných praktických a hygienických návykov ale aj rozvoja slovnej zásoby, rozumové činnosti, výtvarné či pracovno-výchovné, pohybové aktivity, ktoré vedú dieťa k socializácii. Jedna z respondentiek uviedla:

„Základom všetkých činností je hra, aby sa pri nich deti cítili dobre, spokojne a prinášalo im učenie radosť. Na jednej strane je cieľom podpora k samostatnosti dieťaťa, ale na druhej strane je to vedenie detí k tomu, aby vedeli pracovať aj v tíme.“

Jasle, vnímané z tejto perspektívy, pripravujú dieťa do ďalšej fázy edukácie, ktorú vykonáva materská škola tak, aby edukácia v materskej škôlke mohla nadväzovať a deti ďalej rozvíjať. Jedna respondentka uviedla:

„Nie vo všetkých jasliach sa realizuje edukačná činnosť. To je na škodu. Teraz sú už dvojročné deti oveľa vyspelejšie ako v minulosti a edukačná činnosť je pre nich dôležitá a veľká príprava pre MŠ.“

Niektorí z respondentov vyjadrili aj názor, že povinná edukačná činnosť v jasličkách by mala byť uzákonená. Stretli sme sa aj s poznámkou, že zariadenia starostlivosti o deti do 3 rokov by nemali patriť pod rezort Ministerstva práce a rodiny ale pod Ministerstvo vzdelávania, čo by nevyhnutne a prirodzene prinieslo aj určité rámce pre edukačné aktivity v jasliach.

Financovanie detských jasiel

Kľúčom k fundovaniu akejkoľvek inštitúcie je otázka štruktúry a udržateľnosti financovania.

Financovanie verejných materských škôl, špeciálnych materských škôl, cirkevných a súkromných (neštátnych) materských škôl sa uskutočňuje z príjmov územnej samosprávy v súlade so Zákon č. 564/2004 Z.z. o rozpočtovom určení výnosu dane z príjmov územnej samospráve. Obec dostáva finančné prostriedky na financovanie materských škôl, ktorých je zriaďovateľom z podielu na dani z príjmov fyzických osôb.

Zariadenia starostlivosti pre deti do troch rokov nie sú súčasťou školského systému a nie sú financované z prostriedkov štátneho rozpočtu. Väčšinou sa jedná o súkromné zariadenia, ktorých hlavný zdroj príjmu tvoria poplatky za poskytované služby starostlivosti o deti.

Respondenti/respondentky v rámci výskumu často poukazovali, že zariadenia starostlivosti o deti do troch rokov je sociálna služba poskytovaná bez príspevkov od štátu. Služba je hlavne závislá od príspevkov od rodičov, čo je v prípade nepredvídateľných okolností - ako bola napríklad pandémia COVID - sa ťažko zvláda.

„Jasle sú zaradené do Ministerstva sociálnych vecí, podobne ako ostatné sociálne služby, avšak štát ich ako takéto zariadenia vôbec neberie na vedomie, sú na okraji záujmu, financie sa riešia cez rodičov, tie zariadeniam potom chýbajú, služba začína byť veľmi ale veľmi drahá, takže tí, ktorí ju skutočne potrebujú si ju nemôžu dovoliť.“

Respondenti poukazovali najmä na absenciu financovania zo strany štátu a vyjadrili takéto názory:

"Bola by potrebná finančná podpora štátu pre registrované zariadenia a nie podpora pre všelijaké opatrovatel'ky ktoré nemusia splňať vôbec nič a v skutočnosti ich nikto nekontroluje."

"Radi by sme upozornili na to že naše služby poskytujeme bez akejkoľvek podpory od štátu a to aj napriek tomu, že supľujeme štát."

Objavovala sa aj téma financovania možnosti financovania jasieľ prostredníctvom normatívu na počet klientov, na podobný spôsob ako sú financované školy. Respondent uviedol:

„Budeme radi ak aj zariadenia starostlivosti o deti do troch rokov veku dieťaťa, budú môcť, ak sú riadne zapísané v registri poskytovateľov sociálnych služieb, žiadať o normatív na klientov, a tým by mohla byť táto služba oveľa viac dostupnejšia a nemuseli by sa rušiť menšie zariadenia.“

Kvalifikácia a odbornosť personálu

Otázky personálu a zamestnancov detských jasieľ sa tematizovali v dvoch podobách: v kontexte požiadaviek na kvalifikáciu a odbornosť personálu a v kontexte finančného a spoločenského ohodnotenia personálu.

Požiadavky na zamestnancov jasí sú stanovené na základe novelizácie zákona o sociálnych službách do znenia zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách. Opatrovať deti v zariadení môžu len osoby, ktoré splňajú nasledujúce predpoklady:

- a) majú úplné stredné odborné vzdelanie získané v odbore vzdelávania s odborným zameraním aj na oblasť starostlivosti o dieťa v rozsahu podľa zákona o sociálnych službách, alebo
- b) majú úplné stredné všeobecné vzdelanie alebo úplné stredné odborné vzdelanie a absolvovali akreditovaný kurz opatrovania detí najmenej v rozsahu 220 hodín.
- c) úplné stredné všeobecné vzdelanie alebo úplné stredné odborné vzdelanie, ak počas trvania pracovnoprávneho vzťahu, na ktorého základe vykonáva pracovnú činnosť opatrovateľ a detí pri

poskytovanie sociálnej služby uvedenej v § 32b, začne do šiestich mesiacov od vzniku tohto pracovnoprávneho vzťahu navštevovať akreditovaný kurz opatrovania detí najmenej v rozsahu 220 hodín a absolvuje tento akreditovaný kurz do dvanástich mesiacov od vzniku tohto pracovnoprávneho vzťahu.

Zákon teda poznal aj výnimku, a to v prípade ak, určitá fyzická osoba, ktorá nespĺňa podmienku dosiahnutého vzdelania k 28. februáru 2017 dovŕšila vek najmenej 50 rokov, a pred 1. marcom 2017 poskytovala starostlivosť o dieťa ako zárobkovú činnosť najmenej 3 roky a absolvoval akreditovaný kurz opatrovania detí najmenej v rozsahu 220 hodín, nemusí mať ukončené úplné stredné vzdelanie.

Na jedného zamestnanca v jasliach môže pripadať najviac 5 detí. Ďalšie pravidlo hovorí, že najmenej 75% zo všetkých zamestnancov zariadenia musia byť odborní zamestnanci, pričom za odborného zamestnanca sa považuje najmä opatrovateľ detí.

Požiadavky na personálne obsadenie materských škôl sú relatívne benevolentné, nie je potrebný taký vysoký počet personálu ako v jasliach. Toto je vnímané zo strany tých čo prevádzkujú jasle, ako určitá nespravodlivosť a neférová konkurenčná výhoda. Ako sa vyjadrila respondentka:

„Predsa len dve učiteľky na 22 detí v MŠ aj to len od 11 do 13 hodiny, inak sa o deti stará iba jedna učiteľka. V jasliach je jedna učiteľka vychovávateľka na 5 detí. Takže v triede sú vždy 2 až 3 učiteľky. A to je neporovnateľné“.

Často sa pertraktovala aj otázka finančného ohodnotenia personálu. Podľa respondentov/respondentiek odborný personál je nedostatočne finančne ohodnotený:

„Za veľkú výzvu považujeme nájsť zdroje pre vyššie finančné ohodnotenie pre personál.“

Niektorí respondenti/respondentky však vnímali nielen na nedostatočné finančné ale aj celkové spoločenské ohodnotenie práce v detských jasliach. Respondenti/respondentky uviedli:

„Ak by som nemilovala svoju prácu, už dávno zavriem.. Už tretí rok sú cca 4 mesiace, kedy vôbec nezarábim, len prežívame. Napriek tomu bojujem a verím, že táto vláda to aspoň trochu napraví. Ved' nie sú detičky v jasličkách tak naše a slovenské ako v škôlke?“

„Myslím, že naše zariadenia by si zaslúžili viac pozornosti od štátu a aj možnosť využívať eurofondy na rekonštrukciu často už starých budov. Tiež by bolo vhodné, aby sa vrátila odbornosť a vzdelanie (detská sestra)do takýchto zariadení. Vychovávame deti od 1 do 3 rokov veku a je to najdôležitejšie obdobie, kedy dieťa získava základ pre svoju budúcu existenciu.“

„Myslím, že naša práca je často podceňovaná. Nie sme len opatrovateľky, ako sa teraz nazývame, ale poskytujeme aj výchovnovzdelávacie činnosti, dbáme o správny psychomotorický vývin dieťaťa, robíme poradenskú službu pre rodičov...“.

„Službu vnímame, ako potrebnú a podporujúcu rodičov pri zosúladení rodinného a pracovného života, je flexibilná a dokáže reagovať na potreby rodičov, ak si chcú hľadať prácu, prijímame deti aj so špecifickými potrebami, čo je pre rodičov veľakrát finančne náročné.“

Záver

V súvislosti s ďalším rozvojom služieb na podporu zosúladovania rodinného a pracovného života a špecificky rozvojom zariadení starostlivosti o deti do troch rokov veku dieťaťa môžeme načrtnúť viacero okruhov problémov.

1. Dopyt po zariadeniach starostlivosti od deti do troch rokov veku dieťaťa zo strany klientov ovplyvňujú tieto parametre:

a) celková ekonomická situácia regiónov, vrátane situácie v oblasti zamestnanosti, výšky miezd a celkove, disponibilných príjmov domácností. V dopyte po zariadeniach hrajú úlohu regionálne rozdiely. Pravdepodobne, o služby starostlivosti o deti do troch rokov je potenciálne vyšší záujem v regiónoch a okresoch, ktoré sú ekonomicky viac rozvinuté, kde je vyššia zamestnanosť, a kde sú vyššie mzdy.

b) nastavenia výšky a vzájomného pomeru štátnych dávok, najmä pomer medzi výškou rodičovského príspevku a príspevkom na starostlivosť o dieťa do troch rokov veku dieťaťa. Príspevok na starostlivosť o dieťa sa vypláca v čase, keď rodič vykonáva zárobkovú činnosť alebo študuje na strednej škole alebo na vysokej škole. Rodič si môže vybrať medzi poberaním rodičovského príspevku alebo príspevku na starostlivosť o dieťa, podľa toho, ktorý príspevok mu viac vyhovuje.

Pri súčasnej hladine relatívne vysokého rodičovského príspevku sú rodičia skôr motivovaní rozhodnúť sa pre rodičovský príspevok a zostať s dieťaťom doma, prípadne zabezpečiť starostlivosť o dieťa iným spôsobom ako umiestnením ho v jasliach.

Bolo by možné zvážiť úpravu pomeru medzi výškami rodičovského príspevku a príspevku na starostlivosť o dieťa, takým spôsobom aby motivovalo rodičov umiestniť dieťa v detských jasliach.

c) hodnotové nastavenie rodičov, ktoré sa premieta do ich preferencií, aká by mala byť výchova dieťaťa v rannom veku, a či by dieťa malo tráviť čas blízko s matkou alebo byť zverené do starostlivosti zariadení. Preferencia „tradičnej“ výchovy a toho, že dieťa by malo byť s matkou – postoj, ktoré sú spájané s konzervatívnymi hodnotami - bola indikovaná ako druhý najvýznamnejší faktor (po cenovej dostupnosti) bariér pre vyšší dopyt po službách zariadení starostlivosti do troch rokov.

Je však problematické posúdiť nakoľko by tento faktor hral úlohu „brzdy“, pokiaľ by sa zlepšili ekonomické parametre, čo sa týka zlepšenia podmienok na trhu práce a výšky miezd.

2. Harmonizácia či zrovnoprávnenie/zosúladenie podmienok činnosti detských jasí a materských škôl. Bolo by možné tiež zvážiť, či nepristúpiť k legislatívnej harmonizácii podmienok činnosti pre materské škôlky a jasle. Bolo by možné uvažovať tak o harmonizácii podmienok pre personál čo sa týka kvalifikačných predpokladov a požiadaviek na veľkosť priestorov a počet detí. Požiadavky na personálne obsadenie materských škôl sú viac benevolentné, nie je potrebný taký vysoký počet personálu ako v jasliach.

Je možné tiež zvážiť, či sa nevydať cestou legislatívnej regulácie možnosti prijímania detí mladších ako 3 roky do MŠ, aby sa pre jasle a pre MŠ neprekryvali hranice veku detí. Tým pádom by sa limitovala „nezdravá“ konkurencia, ktorú MŠ v súčasnosti neverejným poskytovateľom starostlivosti do 3 rokov vytvárajú.

Bolo by tiež potrebné doplniť niektoré normy, napríklad normy na stravovanie pre DJ.

3. Otázky inštitucionálneho rámca služieb starostlivosti o deti do 3 rokov. Jedna z diskutovaných otázok je rezortná príslušnosť týchto zariadení. Momentálne patria zariadenia do kompetencie MPSVR. Je možné zvážiť, či by nebolo vhodnejšie preradiť jasle pod pôsobnosť Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR, čo by mohlo mať pozitívny dopad na posilnenie procesov edukačnej činnosti. Bolo by možné aj diskutovať, či sa nevrátiť k modelu, keď detské jasle rezortne prináležali Ministerstvu zdravotníctva. V tejto súvislosti by bolo možné aj diskutovať uzákonenie povinnej edukačnej činnosti v jasliach.

4. Samostatný a kľúčový problémový okruh je financovanie zariadení starostlivosti o deti do troch rokov veku dieťaťa. Zákon neurčuje žiadnu povinnosť prispievať na chod súkromných zariadení ani obciam a mestám, ani samosprávnym krajom (VÚC) a neexistuje ani žiadny priamy spôsob ich financovania zo štátneho rozpočtu. Ukazuje sa, že služba je z veľkej časti platená rodičmi, a tým pádom, je pre rodičov drahá. Súvisí to aj s výkonnosťou ekonomiky regiónov, disponibilnými príjmami domácností a celkovou kúpyschopnosťou obyvateľstva.

Je potrebné zvážiť možnosť systémovej finančnej podpory zariadeniam. Je možné uvažovať o podpore financovania prostredníctvom podielových daní podobne ako sú financované verejné MŠ a školské zariadenia (ktoré sú v zriaďovateľskej pôsobnosti obcí a VÚC). Tieto sú financované z výnosu dane z príjmov fyzických osôb, ktoré dostávajú obce a VÚC. Druhá možnosť je zvážiť, či by táto služba nemohla byť financovaná prostredníctvom normatívu na dieťa podobne ako základné školstvo. Obidve formy by zabezpečili udržateľnosť služieb typu starostlivosti o dieťa do 3 rokov.

5. Čo sa týka kapacít zariadení starostlivosti o deti do troch rokov veku dieťaťa, výskum indikuje, že kapacity zariadení starostlivosti o deti do troch rokov veku dieťaťa sú aktuálne dostatočné.

Táto relatívna „dostatočnosť“ je však podmienená parametrami, aké v súčasnosti vytvárajú rámec fungovania. Medzi tieto podmienky na jednej strane patria súčasnými tak legislatívne podmienky, v rámci ktorých existujú tieto zariadenia (vrátane faktu, že MŠ predstavujú „konkurenciu“ a absorbujú relevantnú časť „jasličkárskej“ vekovej kohorty detí) ako aj systém sociálnej pomoci a podpory a výšky jednotlivých štátnych sociálnych dávok. Na druhej strane dopyt po jasliach je jednoznačne determinovaný ekonomickými podmienkami domácností a podmienkami na trhu práce.

Inými slovami: Aktuálna dostatočnosť kapacít služieb starostlivosti o deti do 3 rokov je relatívna. Pokiaľ by sa zmenili (vyššie zmienené) parametre v rámci fungovania týchto služieb, tak by sa zmenil/zvýšil aj dopyt po týchto službách a z toho vyplývajúca dostatočnosť či nedostatočnosť kapacít.

Odkazy

Esping-Andersen, G. (1990), *The three worlds of welfare capitalism*, Polity, London.

Esping-Andersen, G. (1999), *Social foundations of post-industrial economies*, Oxford University Press, Oxford.

European Commission's Expert Group on Gender and Employment Issues (EGGE). *The provision of childcare services A comparative review of 30 European countries*. 2009.
https://eurogender.eige.europa.eu/system/files/the_provision_childcare_services.pdf

European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2015 *Early childhood care: Accessibility and quality of services*.
<https://www.eurofound.europa.eu/en/publications/2015/early-childhood-care-accessibility-and-quality-services>

Eurofound (2014), *Early childhood education and care: Working conditions and training opportunities*, Dublin

Kamerman, S. (2003), *Welfare States, family policies and early childhood education, care and family support: Options for the central and eastern European (CEE) and Commonwealth of Independent States (CIS) Countries* (prepared for the Consultation Meeting on Family Support Policy in Central and Eastern Europe organised by the Council of Europe and UNESCO, 3-5 September, Budapest, Hungary), Clearinghouse on International Developments in Child, Youth and Family Policies, Columbia University

Korpi, W. (2000), 'Faces of inequality: Gender, class and patterns of inequalities in different types of welfare states', *Social Politics*, Vol. 7, pp. 127–191.

Vyhláška Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky o podrobnostiach o požiadavkách na zariadenia pre deti a mládež

Zákon č. 597/2003 Z. z. o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 564/2004 Z. z. o rozpočtovom určení výnosu dane z príjmov územnej samospráve v znení neskorších predpisov.

Nariadenie vlády SR č. 668/2004 Z. z. o rozdeľovaní výnosu dane z príjmov územnej samospráve v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 564/2004 Z.z. o rozpočtovom určení výnosu dane z príjmov územnej samospráve

CVTI SR: Štatistická ročenka - materské školy. https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky/statisticka-rocenka-publikacia/statisticka-rocenka-materske-skoly.html?page_id=9602